

A/S Gaula Fabrikker

Av Randi Kvistedal og Morten Løfsnæs

Konfeksjonsindustrien i etterkrigstiden

Etter 2. verdenskrig ble det etablert en rekke industribedrifter i Norge. Behovet for varer var ubegrenset, og det var forholdsvis enkelt å skaffe nok kapital. Det som var den store utfordringen for de som ville starte egen bedrift, var å skaffe maskiner og råvarer.

Nær sagt alt av forbruksvarer ble produsert her hjemme, import ble begrenset til det mest nødvendige. Også i Trondheim ble det etablert en rekke fabrikker samt at de som eksisterte før krigen fikk et veldig oppsving. På femtitallet hadde vi konfeksjonsfabrikker av alle slag medregnet slipsfabrikk og undertøyfabrikk. I tillegg eksisterte skofabrikker, sjokoladefabrikk, dropsfabrikker, brusfabrikker, lysfabrikk, to spikerfabrikker, flere skipsbyggerier, møbelfabrikker, veverier og papirfabrikk. Et annet sted i landet var det sågar noe som het «Norsk Knappenålsfabrikk»!

Konfeksjonsindustrien ble etter hvert en betydelig industri i Norge med tyngdepunkt i Møre og Romsdal og indre Østland. Men også i Trondheim vokste det frem flere fabrikker, som i stor grad syselsatte kvinner. I følge Trondheim Adressebok 1948 var det da hele 11-12

konfeksjonsfabrikker i Trondheimsområdet! Antallet holdt seg utover 1950- og 1960-tallet. Noen falt fra, og noen nye kom til.

På 1960-tallet var over 1000 personer ansatt i konfeksjonsindustrien i Trondheim og Strinda. Men etter hvert skulle import fra lavprisland gjøre det vanskelig å produsere klær i Norge. En etter en forsvant bedriftene og før vi nådde 1985, var alle bedriftene i Trondheimsområdet borte uten at det ble spesielt mye avisskriverier av den grunn. I dag er det vel vanskelig å tenke seg at man

O. M. Løfsnæs, initiativtaker, eier og leder i alle år.

Gaula fabrikker startet i 1946 på Reina i en murbrakke etter tyskerne - pilen på flyfotoet fra 1952 peker på bygningen. Bygningen var i starten utsatt for innbrudd, så lemmer ble satt på vinduene hver dag etter arbeidstid. Det var gjerde rundt eiendommen, og det var en hund som gikk løs innenfor gjerdet utenom arbeidstid. Nabolrådet til fabrikken var det Cementstøperiet som hadde. Gaula benyttet denne bygningen fram til 1961 - den siste tiden som lager. Det nederste bildet er et utsnitt av et flyfoto tatt av Widerøres Flyveselskap. Kopi fra Universitesbiblioteket i Trondheim.

den gang kunne gå i butikken og kjøpe seg en dynejakke produsert i nabolaget.

A/S Gaula Fabrikker

Et nokså typisk eksempel på den industrien som vokste frem etter krigen, var A/S Gaula Fabrikker. Bedriften ble registrert i Handelsregistret 9. september 1945. Datoen forteller at 2. verdenskrig var tilbakelagt. Det gav grunn til optimisme, og behovet var stort for sysselsetting og ulike produkter. Det var kjøpmann O. M. Løfsnæs som tok initiativ til å sette planene ut i livet. Han hadde god erfaring med handelsvirksomhet som eier av to kolonialforretninger og bensinstasjon i Jonsvannsveien, samt knottfabrikk.

Konstituerende generalforsamling til stiftelse av et aksjeselskap ble holdt 17. juli 1945. Foruten O. M. Løfsnæs var salgssjef Ole K. Grøndahl og grosserer Harald Grønning til stede. Gaula satset på konfeksjon med 5 ansatte helt i starten. Det ble produsert arbeidstøy i første

omgang. Dale Fabrikker leverte kraftig og solid dongeri, og det ble etter hvert sydd mengder av overaller, jakker og kjeledresser. Senere overtok sportsklærne det aller meste av produksjonen.

På Reina

Det hadde tatt tid å finne egnede lokaler. En murbrakke (tyskerbrakke) på Reina, Lademoen, ble stilt til disposisjon av Direktoratet for Fiendtlig Eiendom, og dette ble løsningen på ubestemt tid. Det skulle imidlertid gå 15 år før det kunne sies farvel til Reina for godt. Etter hvert måtte nødvendige forandringer gjøres.

Enhver bedrift med respekt for seg selv måtte ha sitt eget varemerke eller logo. Valget falt på en stilisert elefant med spade iført overall i dongeri. Tekst fulgte med: "Fasong og styrke til all slags yrke". Etter hvert ble det lansert flere typer varemerker både i kartong og stoff.

Produksjon i bygningen på Reina i 1946. Foto: Schrøderarkivet, Trøndelag folkemuseum.

I styreprotokollen leser vi at selskapet også kunne tenke seg å basere seg på agentur og annen handelsvirksomhet. Det var nok fornuftig, for konkurransen så ut til å bli stor. Maskiner var nesten umulig å oppdrive i årene etter krigen. Redningen ble brukte symaskiner importert fra USA. Maskinene ble skaffet gjennom UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) som ble etablert i 1943 for å hjelpe land som hadde vært okkupert av tyskerne. UNRRA ble senere en del av FN, mens mye av hjelpeprogrammet ble «overtatt» av Marshall-hjelpen som kom i gang i 1947.

Ledelsen i fabrikken skjønte etter hvert at plassen ville bli for liten. Senhøsten 1946 forelå et tilbud fra Brødr. Hårsaker, Heimdal, om leie av lokaler i en fabrikkbygning som da var under bygging. Leien var kr. 11 pr. kvm pr. måned. Men Heimdal var langt fra sentrum den gangen, og tilbudet ble ikke godtatt. I løpet av 1947 forsøkte man å komme opp i et kundetall på ca. 500 detaljister. Samtidig ble det kontinuerlig arbeidet med kjøp av tomt eventuelt leie av fabrikklokaler.

Et tilbud i 1949 om tomt i Holtermanns vei 59 ble vurdert seriøst. Det var sentralt, og det begynte å haste med å få ut-

videt. Dessverre var det store vansker med tilgangen på bygningsmateriell, og tilbudet ble stående over lengre tid. Dermed kunne ikke ledelsen takke ja til å leie lokaler i et påtenkt industribygg på Reina – en forespørsel som kom fra daværende rådmann Alfred Trønsdal i Trondheim.

I Industribygget

Endelig ser alt lysere ut. 22. september 1953 kan vi lese i Adresseavisen: "A/S Gaula Fabrikker går i dag til en betydelig utvidelse av driften, idet den etter overtagelsen av maskinene i boet etter Nordenfjelske Regntøy- og Kappefabrikk A/S og A/S Regntøyfabrikken setter i gang drift i de lokaler som den førstnevnte av disse bedriftene tidligere hadde i Industribygget og hvor det nå har vært driftstans i flere måneder". Utvidelsen førte til en betydelig økning av produksjonen, og en rekke nye modeller

kom på markedet. Kontor og ferdigvarelager måtte fortsatt holde til på Reina, det var ikke nok plass i Industribygget.

Industribygget eksisterer den dag i dag med adresse Innherredsveien 7. Eksteriøret er stort sett uforandret, mens innvendig er det blitt svært så tidsriktig med plass til en mengde ulike aktiviteter - som for eksempel tannleger, metallverksted og kunstgalleri.

Verksmester ble ansatt samme år. Året etter fulgte både regnskapsmann og modellør. Modelløren trengte plass – helst eget rom. Løsningen ble å sette opp en halv skillevegg på råvarelageret. "Rommet" ble på 8 kvm - akkurat stort nok til skjærebord og et stort speil.

I årene som fulgte skjedde ingen store forandringer. Produksjonen økte fortsatt, det ble stadig etterspørsel etter flere

Gaulas stand på Industrimessen 10.-26. august 1951 i Trondheim. Foto: Schrøderarkivet, Trøndelag folkemuseum.

produkter. Leie av lokaler tilhørende A/S Stentor, som holdt til vegg i vegg med Gaula, gikk i orden i 1958. Disse lokalene var på 88 kvm.

Tomta i Holtermannsveien var tilnærmet byggeklar omtrent samtidig. En skulle tro at det bare var å sette i gang. Men detaljplanleggingen viste nå at tomta ville bli for liten! Holtermannsveien 59 - nå Tempeveien 15 - ble derfor overtatt av K. Lund som bygde sitt nye kontor- og lagerbygg der. Finansrådmannen meddeler i 1957 at den tomta som Gaula disponerer på Reina, kommer inn under planene ang. sporveissløyfen frem til Ladehalvøya, og tomta må av den grunn være ryddet innen 1. juli 1958. Konklusjon: Ingen utvidelse på Reina er mulig.

På Sorgenfri

Vi er kommet fram til året 1960. En kjøpeavtale angående en vel 10 mål stor industritomt med adresse Sorgenfrivegen 11 i Strinda, ble undertegnet. Selger var Trondheim kommune, og kjøpesummen var på kr. 124 546,80. Fra nå av skjedde det hele raskt. Anbud ble innhentet, byggeleder ansatt. Den nye fabrikkbygningen på Sorgenfri sto ferdig i 1961, med stor og lys produksjonshall, egen kontorfløy og hyggelig kantine. Innflyttingen startet i fellesferien sommeren 1961, og produksjonen kom så vidt i gang før nyttår - 1962 var dermed det første hele driftsåret i nye lokaler.

I Adresseavisen 13. april 1962 leser vi: "Trondhjems Handelsstands Orkester har startet med bedriftskonserter. Den første av disse ble holdt onsdag kveld i Gaula Fabrikkers lokaler på Sorgenfri.

Gaulas nybygg på Sorgenfri. Arkitekt var Ingemund Dale. Bygget består av 2 deler. Den nærmeste firkantede delen hadde kontorer i 1. etasje og kantine i 2. etasje. Den andre delen hadde buetak, en type bygg som det ble bygget en del av rundt 1960 i Trondheim. Med denne takkonstruksjonen kunne man unngå skillevegger og/eller søyler i den store hallen. Denne delen inneholdt produksjonshallen og lager. I telefonkatalogen er det i dag oppført rundt 10 firmaer med adresse til dette bygget.

Orkesteret hadde et populært og variert program og bedriftens ansatte lot til å sette uhyre stor pris på besøket. I forbindelse med konserten ble det også arrangert en tilstelning i bedriftens hyggelige kantine.” Som en kuriositet kan vi jo i denne sammenheng ta en titt på kantineprisene 31.07.61 i bildet til høyre.

Opplæring

Gaula opprettet sin egen opplæringsavdeling, da det stadig var behov for kompetente syersker. Hovedsakelig unge jenter, mange fra steder et godt stykke utenfor Trondheim, fikk 10 ukers gratis opplæring. Hvert år ble det holdt fire slike kurs. Det var stor interesse for kursene; ingen forkunnskaper var nødvendig. Kursdeltakerne var heller ikke forpliktet til å gå inn i en stilling ved bedriften.

Produksjon

Det nye utstyret i produksjonshallen fungerte som det skulle.

Stoffene kom inn til fra råvarelageret og ble skåret til i tilskjæreriet. Elektriske kniver, (som stod på høykant), kunne skjære opptil 10 cm tykke stabler med stoff. Da kunne bare det øverste laget merkes, som regel med kritt. Syerskene overtok deretter prosessen. De var plassert ved hver sin operasjon. Etter utført arbeid la de sin del av plaggene i spesiellagede kasser som kom via transportbåndet. Så var det å flytte på markøren, slik at kassen tok veien til riktig syerske. Før de ferdige produktene gikk ut til lageret, ble de presset. En stor dampkjel

KANTINEPRISER .	
KAFFE pr. kopp	kr. 0,35
TE	" 0,25
MILK	" 0,20
BRUS & COLA (små)	" 0,55
- " - (store)	" 0,70
VÖRTERÖL	" 0,60
½ RUNDSTYKKE m/ost	" 0,40
- " - kjøttpålegg	" 0,90
- " - danskrull	" 0,70
WIENERBRÖD	" 0,30
½ BOLLE m/smör	" 0,30
VAFLEL m/smör	" 0,35
- " - m/smör og ost	" 0,40
LEFSER m/smör og sukker	" 0,45
TYKKLEFSER m/smör og sukker ..	" 0,55
SMÖRBRÖD m/pölse og erte	" 1,70
- " - m/karbonade	" 1,70

Kantinepriser på Sorgenfri 31. juli 1961.

var plassert i kjelleren hvor dampen ble ledet til pressemaskinene.

For å få kjørt i gang produksjonen i det som da var en av Skandinavias mest moderne konfeksjonsfabrikker, tok man i mot en ordre på produksjon av flere tusen uniformer til Luftforsvaret. Særlig ved ferdigstillelse av store serier kom pressemaskinene til nytte. At plaggene etter pressing kunne henges på et transportbånd som førte ut til lageret, sparte operatøren for både tid og mye tungt arbeid.

”Besøkende ble særlig imponert over en spesialmaskin som sydde Ola-bukser med en fart på 6000 sting i minuttet. Ellers gikk det med slik hurtighet å få sydd knapphull, sydd i knapper m.m. at en

Produksjonshallen på Sorgenfri. Øverst: Transportbåndet som fraktet kasser med stoffdeler frem til den enkelte operasjon. Når plaggene var ferdig sydd, ble de hengt på henger og fraktet med "hengetransportøren" til pressing og ferdigkontroll og tilslutt ut på ferdigvarelageret (nederste bilde).

bare måtte gi seg over av forbauselse” (Nidaros 5.10.61).

Salgsfremstøt, messer og eksport

I tillegg til hjemmemarkedet ble blikket rettet mot utlandet. Bedriften høstet bl.a. gode erfaringer fra fellesrepresentasjon på en messe i Wiesbaden, Tyskland. Både vamses og luemodeller var representert. Fire norske bedrifter i samme bransje slo seg sammen om å presentere sine modeller. Dette gav grunn til optimisme om at norsk konfeksjon hadde framtida for seg i Mellom-Europa. Faste agenter ble ansatt både i Tyskland og England, senere også i Danmark og Holland. Et forsøk på eksport til USA fikk ikke den store responsen. En annonse i The Minneapolis Daily American førte heller ikke fram. Den totale omsetning i 1962, Norge medregnet, ble på vel 4 millioner; en økning på ca. 20 prosent. Likevel – verken utbytte eller styrehonorar ble delt ut dette året.

Årene 1963 – 1969

Det var i disse årene fabrikken hadde sin største omsetning og det høyeste antall ansatte, ca. 150. Men det var svingninger i markedet også nå. Nye modeller ble stadig utarbeidet og satt i produksjon.

Salgsfremstøt ble fortsatt iverksatt, bl.a. med messe i Düsseldorf (1965). Anmeldelser i ”Hamburger Abendblatt” og i ”Die Welt” var nyttig og god reklame. Nye markeder ble Sveits og Østerrike. Det ble inngått eksportsamarbeid med

En av de ansatte poserer i en av de populære vamsmodellene. Bilde fra 1960-tallet.

Borregård og Imperial Chemical Industries (ICI). Utad ble denne gruppen lansert som A/L NOR – WI – SPORT. Den bestod av i alt 6 norske fabrikker. ICI produserte terylenfiber, og Borregård spant dette til garn.

En ikke ubetydelig del av Gaulas salg gikk til sports- og manufakturforretninger i Trondheim. De fikk varer levert «på disken», noen ganger samme dag som de bestilte. Betaling av fakturaer skjedde gjerne ved at Gaulas bud gikk rundt i butikkene og fikk oppgjør kontant!

A/S Greina Lue & Flaggfabrikk ble opprettet da Gaula overtok A. Dahl & Co`s produksjonsavdeling "ADACO Lue og Flaggfabrikk" i 1966. Bildene av luemodeller er fra produktkatalogen "Høst og vintermoter 1971/72".

Det ble også til en viss grad drevet målsøm. Follestad i Oslo var spesialist på store størrelser. De kunne komme med bestilling på en dynejakke i størrelse 64 med ekstra 15 cm rundt livet. En slik jakke blir nesten som et lite telt.

I 1966 overtok Gaula bedriften A. Dahl & Co`s produksjonsavdeling "ADACO Lue og Flaggfabrikk". "Avleggeren" ble døpt A/S Greina Lue & Flaggfabrikk og fikk kontor og produksjonslokaler i A. Dahls forretningsgård Karl Johans gate 3. Det tidligere personalet ble beholdt, og de ferdige produktene ble markedsført gjennom Gaulas salgsapparat. Enkelte luemodeller falt i god smak og ble produsert i større serier. Ulempen ved fremstilling av mindre plagg, for eksempel luer, var at det ble mye "avskjær" (rester), og "Gonkeline" med varianter ble markedsført. Det ble ingen stor suksess, det ble med noen spredte forsøk. "Gonkeline" var en maskotlignende figur i halvfabrikata som enkelt kunne

gjøres ferdig av både voksne og litt større barn.

Man hadde stor tro på hva Norges Handelscenter i Stockholm kunne utrette. Det ble åpnet i oktober 1966, og både H.K.H. Kronprins Harald og statsråd Kåre Willoch var til stede.

Vams var en populær salgsartikkel i denne perioden. Stoffet var gjerne i ren ull, ofte hvitt, og modellen var ofte sameinspirert med håndvevde fargerike bånd og med tilhørende bukser i stretchnylon.

Ustabile tider

Etter hvert begynte hele den norske konfeksjonsindustrien å få "kalde føtter". 16. oktober 1969 kan vi lese i Adresseavisen: "Truende skyer henger over norsk konfeksjonsindustri". I artikkelen skinner det gjennom en stor usikkerhet: "Deler av den svenske industrien har måttet flytte til Finland, mens andre har valgt å satse på Portugal. Noen av de

samme vanskeligheter måtte man også regne med ville skje i Norge. Etter hvert har det også vist seg at eksportmarkedet delvis har stagneret.”

Ikke alle var like enig at det var fullt så dystert. Noen dager senere, 20. oktober, kan vi lese i Adresseavisen: «Ingen panikkstemning i norsk konfeksjon. Svenskene strever med et meget høyt kostnadsnivå. Det har bl.a. ført til etableringer i billige land som Portugal og Finland. ... Vi (norsk konfeksjon) har selvsagt merket konkurransen fra andre land med lavt kostnadsnivå, som for ek-

sempel Hong Kong og Portugal, men norske sportsklær og såkalte ”After Ski”- produkter har et godt navn ute. Likevel kan man si at bransjen nok har hatt et lite tilbakeslag første halvår i år, 1969».

Årene 1970 - 1977

Denne perioden blir stort sett preget av stagnasjon, med enkelte lyspunkter innimellom. Det begynner svært optimistisk. Adresseavisen 18. mars 1971: «Byplanrådet i Trondheim godkjente i går kveld utbyggingsplanene for A/S Gaula Fabrikker i Sorgenfriveien». Her

På messe i Tyskland. Et utvalg vamser og luemodeller. Øverst til venstre Gonkeline og andre figurer laget av vamsstoff (avskjær).

følger en beskrivelse og tegninger over det nye fabrikkområdet. Etter hvert måtte dessverre byggeplanene skrinlegges. Eksperimenteringen med nye modeller falt ikke heldig ut, og ordretilgangen falt til et lavmål.

Avvikling

Den 12. juli 1977 var det ugjenkallelig slutt. Over 50 ansatte ble oppsagt fra høsten av samme år, de fleste kvinner. Bedriften hadde gått med underskudd de siste tre år, og flere nøkkelpersoner hadde sluttet i denne perioden. Det ble nå arbeidet intenst for å finne nye arbeidsplasser til de gjenværende ansatte, og det lyktes for en del å få arbeid innen konfeksjon hos Tiger og Trokofa, som fortsatt var i drift.

Selv om produksjonsavdelingen ble lagt ned, var det meningen at bedriften skulle fortsette som engrosfirma. Det ble også forhandlet om en del andre løsninger. For eksempel var KBS Stormarked interessert i å utnytte de ledige lokalene samtidig som Gaula skulle drive detaljhandel. Fortsatt var det en del sying ved fabrikkbygningen i oktober. De gjenværende kunne da gå over i denne nye bedriften. Men de kommunale myndigheter i Trondheim reiste en del spørsmål ved planløsningen.

Dette resulterte i flere leserinnlegg i Adressa. En ”husmor” påpeker at området sårt trenger en dagligvarebutikk siden mange tvinges til å dra til Trondheim sentrum /Lade /Leangen. Et-

ter hvert kom flere protester, bl.a. fra de nærmeste kjøpmennene som fryktet konkurranse. ”Enden på visa” ble at samarbeidet med KBS måtte skrinlegges.

Nå fulgte flere år med tomme lokaler, bare en liten del ble holdt igjen til grossistvirksomhet og kontor. Meningen var nå å få seriøse leietakere. P.g.a. takkonstruksjonen med 10 buer, ville det være forholdsvis enkelt å dele maskinhallen i mindre enheter. Til slutt lyktes det å få Rishaug Maskin A/S som leietaker av produksjonslokalene. Gaula Fabrikker fortsatte som aksjeselskap. Det ble drevet en del agenturvirksomhet med arbeidstøy fra Horn. Horn var en konfeksjonsbedrift i Moss som hovedsakelig produserte arbeidstøy. I de senere årene (1985-94) eksisterte Gaula så å si bare i navnet. Men man hadde unngått konkurs. Det var blitt en gradvis nedtrapping. Fortsatt står fabrikkbygningen der – med adresse Sorgenfriveien 11.

Kilder

Gaulas arkiv, først og fremst styreprotokoll og avisutklipp.

Bildene er utlånt av forfatterne når ikke annet er nevnt.

Randi Kvistedal, f. 1941, og Morten Løfsnæs, f. 1951, er henholdsvis den eldste og den yngste av O. M. Løfsnæs' fire barn.